

Naslov originala

Peter Vohleben

DAS SEELENLEBEN DER TIERE

Copyright © 2016, by Ludwig Verlag, München, a division of
Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Germany

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

SKRIVENI ŽIVOT ŽIVOTINJA

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

Predgovor	9
Materinska ljubav do potpune iscrpljenosti . . .	12
Instinkti – manje vredna osećanja?	18
O ljubavi prema ljudima	24
U njihovim glavama nije mrak	33
Glupa krmača	42
Zahvalnost.	47
Laž i prevara.	51
Držite lopova!	56
Samo hrabro!	62
Crno-belo	67
Tople pčele i hladni jeleni	73
Inteligencija roja	82
Zadnje misli	87
Mala tablica množenja	91
Prosto samo zabava	95
Požuda.	98

Ljubav jača od smrti	101
Davanje imena	105
Tuga	111
Stid i kajanje.	115
Saosećanje	122
Altruizam	128
Vaspitanje	131
Kako se osloboditi odrasle dece.	135
Divlji ostaju divlji.	138
Šljukin drob	146
Posebna mirisna nota	150
Udobnost	155
Loše vreme	160
Bol	164
Strah	167
Visoko društvo	183
Dobro i zlo	185
Kad dođe vreme da se spava.	191
Životinjsko proročište	195
I životinje stare	202
Drugi svetovi	207
Veštački životni prostori.	214
U čovekovoju službi	220
Saopštenja	224
Gde se nalazi duša?	230
Pogovor: Korak nazad	233
Endnote	
Izjava zahvalnosti.	247
<i>O autoru</i>	249

Predgovor

Petlovi koji lažu svoje kokoške? Srne koje tuguju za umrlima? Konji koji se stide? Još pre nekoliko godina sve to bi zvučalo kao plod mašte, kao puste želje ljubitelja životinja koji bi voleli da se osećaju još bližim svojim ljubimcima. To važi i za mene jer me životinje prate kroz ceo život. Bez obzira na to da li se radilo o pilićima na imaju mojih roditelja, koji su mene izabrali za mamu, o kozama koje čuvamo kraj naše šumarske kuće, a koje mi svojim veselim meketanjem ulepšavaju dan, ili o šumskim životinjama koje prilikom svojih svakodnevnih obilazaka revira srećem: neprestano sam se pitao – šta li se to događa u njihovim glavama? Da li je zaista istina ono što je nauka dugo tvrdila, da samo mi ljudi možemo u punoj meri da iskusimo ceo spektar osećanja? Da li je moguće da je stvaranje posebno za nas razvilo neki zaseban biološki put, koji nam jedinicima garantuje svestan, ispunjen život?

Da jeste, ovaj knjizi bi ovde već bio kraj. Jer kad bi ljudi bili nešto posebno u smislu biološke građe, ne bi se mogli

porediti s drugim vrstama. Saosećanje sa životinjama ne bi imalo nikakvog smisla jer ne bismo ni izdaleka mogli da naslutimo šta se u njima zbiva. Na sreću, priroda se opredelila za štedljiviju varijantu. Evolucija je „samo“ promenila i prilagodila ono što je već postojalo, nalik nekom kompjuterskom sistemu. I baš kao što u sistemu *Windows 10* i dalje deluju načini rada prethodnih verzija, tako i u nama rade genetski programi naših prapredaka. Kao i u svim drugim vrstama, čija su se porodična stabla tokom miliona godina odvajala od glavne razvojne linije. Zato, bar koliko ja mogu da razumem, ne postoje dve vrste tuge, bola ili ljubavi. Naravno, možda pomalo neprimereno zvuči ako kažemo da svinja oseća isto kao i mi. Ali verovatnoća da neka povreda kod nje izaziva manje neprijatna osećanja nego kod nas teži nuli. „Čekaj malo“, povikaće sad možda naučnici, „pa to uopšte nije dokazno.“ Tačno je, a nikad neće ni moći da se dokaže. A da vi osećate isto kao i ja takođe je samo teorija. Niko ne može da pogleda šta je u drugom čoveku, niti može da dokaže da, recimo, ubod iglom izaziva isti osećaj kod svih sedam milijardi stanovnika naše planete. Pa ipak, ljudi svoja osećanja mogu da izraze rečima, a rezultat tih saopštenja povećava verovatnoću da se kod svih ljudi dešava nešto slično kada su u pitanju osećanja.

Pa tako ni naša keruša Maksi, koja je u kuhinji smazala punu činiju knedli pa se onda pravila nedužna, nije pritom bila biološka mašina koja jede, već slatki, mali, pametni lupež. Što češće i pažljivije gledam, sve više uočavam navodno isključivo ljudska osećanja kod naših domaćih životinja i njihovih divljih rođaka u šumi. Pritom u tome nisam usamljen. Sve više naučnika dolazi do spoznaje

da mnoge životinjske vrste imaju mnogo zajedničkog s nama. Prava ljubav među gavranovima? Važi za dokazano. Veverice koje znaju imena svojih rođaka? Odavno potvrđeno. Gde god pogledamo, životinje vole, osećaju sažaljenje i uživaju u životu. U međuvremenu je napisano mnogo radova na te teme, ali svi oni pokrivaju samo po jedan veoma mali, delimičan aspekt, a često su napisani tako suvoparno da nisu prikladni za čitanje u trenucima opuštanja, već pre svega za bolje razumevanje među naučnicima. Zbog toga bih ja u ovoj knjizi voleo da budem vaš prevodilac, koji će njihove uzbudljive rezultate za vas prevesti na svakodnevni jezik, sastaviti deliće slagalice u celovitu sliku i sve to začiniti sopstvenim zapažanjima. Zajedno uzevši, to daje jednu sliku životinjskog sveta oko nas u kome se vrste, o kojima smo već govorili, iz tupih bioloških robota, gonjenih čvrsto utvrđenim genetskim kodom, pretvaraju u verne duše i drage, dobre kućne duhove. A one upravo to i jesu, što sam i sâm imao prilike da vidim prilikom obilaska svog šumarskog revira, kod naših koza, konja i zečeva, ali i u parkovima i šumama, gde su životinje kod svoje kuće. Hoćete li sa mnom u još jedan obilazak?

Materinska ljubav do potpune iscrpljenosti

Bio je vreo letnji dan 1996. Da bismo se rashladili, žena i ja smo u bašti postavili bazenčić ispod senovitog drveta. Sedeo sam u njemu s naše dvoje dece i s uživanjem smo jeli sočnu lubenicu. Iznenada, krajičkom oka sam opazio da se nešto kreće. Nešto riđastosmeđe skakutalo je ka nama, pritom često zastajkujući. „Veverica!“, oduševljeno su povikala deca. Moju radost je, međutim, brzo zamenila briga jer se veverica već posle nekoliko koraka izvrnula u stranu. Očigledno je bila bolesna, a kad je načinila još nekoliko koraka (ka nama!), primetio sam da ima veliku izbočinu na vratu. Po svoj prilici se, dakle, radilo o bolesnoj, možda čak i veoma zaraznoj životinji. A ona je polako, ali sigurno išla ka našem bazenčiću. Već sam se spremio da bežim, zajedno s decom, kad se situacija preobrazila u vrlo dirljiv prizor. Ispostavilo se da je izbočina na vratu zapravo mladunče, koje se kao krzneni okovratnik pripilo uz majku. Ona je zato jedva disala, a jara je dodatno doprinela da svaki udah bude dovoljan samo

za nekoliko koraka, posle kojih bi se veverica iscrpljena izvrnula na bok, boreći se da opet dođe do vazduha.

Veverice se kao majke požrtvovano brinu o svom potomstvu. Ako im preti neka opasnost, mladunce sklanjaju na sigurno, na način koji sam upravo opisao. Pritom se ove životinjice dobro umore jer u leglu ume da bude i do šest mališana, a svakoga od njih moraju da prenesu zasebno, dok im se čvrsto drži oko vrata. Uprkos svojoj brizi, stopa preživljavanja mladunaca nije visoka. Oko osamdeset odsto mladih veverica ne doživi prvi rođendan. Tu je, recimo, noć. Dok preko dana riđodlaki đavolak može da umakne većini neprijatelja, noću ga sustiže smrt. Kuna zlatica šunja se po drveću i granju i ume da iznenadi usnule životinje. Kad sunce grane, jastrebovi se u strmoglavom letu obrušavaju između drveća u potrazi za ukusnim obrokom. Ako uvrebaju vevericu, počinje spirala strave – i to doslovno. Veverica pokušava da umakne ptici tako što će nestati s druge strane drveta, dok jastreb prati plen na malom odstojanju i pritom oštro zavija u letu. Veverica nastavlja da beži oko drveta, brza kao vetar, ptica je prati, i tako se dve životinje vrtoglavom brzinom spiralno kreću oko debla. Brža odnosi pobeđu, a ona obično pripadne malom sisaru.

Ali od svih neprijatelja iz životinjskog carstva gora je zima. Da bi to hladno godišnje doba dočekala dobro pripremljena, veverica gradi gnezdo. Gnezda su im okrugla i smeštena su među granjem u krošnjama drveća. Da bi mogla da pobegne od neprijatnih iznenađenja, veverica svojim šapicama uvek pravi dva izlaza. Osnovna konstrukcija gnezda sastoji se od mnogo malih grana i grančica, a iznutra je stan obložen mekom mahovinom. Ona

služi toploj izolaciji i udobnosti. Udobnosti? Pa da, i životinje cene komfor. Vevericama je jednako kao i nama neprijatno ako ih žulja granje pod leđima dok spavaju. Ali dušek od mahovine obezbeđuje prijatan san.

Kroz prozor kancelarije u svojoj šumarskoj kući redovno posmatram kako veverice izvlače mahovinu iz naše bašte i odvlače je na drveće. A u prilici sam da posmatram i još nešto: čim s hrastova i bukvi u jesen počne da opada žir, veverice skupljaju ovo hranljivo seme i zakopavaju ga u zemlju na nekoliko metara od drveta. To zimi treba da im posluži kao rezerva. Veverice, naime, ne spavaju pravim zimskim snom, već zimi uglavnom miruju u nekoj vrsti dremeža. Telo pritom troši manje energije, ali potrošnja nije ni potpuno svedena na minimum, kao kod ježeva. S vremena na vreme veverice se probude i ogladne. Tada se brzo spuštaju niz drvo i traže neko od svojih brojnih skrovišta hrane. Traže, traže i traže. Dok gledate kako pokušava da se seti, životinja vam na prvi pogled deluje glupo. Tu malo kopa, tamo malo njuška, a u međuvremenu stalno iznova seda i pravi pauzu, kao da razmišlja. Ali zaista je suviše teško: izgled okoline se od jeseni prilično izmenio. Drveće i žbunje izgubili su svoje lišće, trava se osušila, a često je povrh svega pao i sneg, koji sve zakamuflira poput belog pamučnog prekrivača. Očajna veverica nastavlja da traži, i bude mi je žao. Priroda, naime, tako vrši nemilosrdnu selekciju, a većina zaboravnih veverica, uglavnom ovogodišnji podmladak, neće doživeti naredno proleće jer će uginuti od gladi. U proleće, zatim, u starim bukovim šumama nalazim male grmove bukovih izdanaka. Tek iznikle bukve izgledaju poput leptirova na tankim drškama i obično se viđaju samo pojedinačno. U vidu

grma mogu se naći samo tamo gde veverica nije uspela da pronađe svoje skrovište – najčešće iz zaboravnosti, koja je imala već opisane kobne posledice.

Veverica je, međutim, po meni, i odličan primer kako smo skloni da životinjski svet svrstavamo u određene kategorije. Ona je veoma slatka, s onim svojim crnim okicama nalik na dugmad i mekim, crvenkastim krznom (postoje i smeđecrne varijante), a za nas ljude nije opasna. Iz njenih zaboravljenih skladišta žira u proleće niče mlado drveće, tako da možemo smatrati i da obnavlja šume. Ukratko, veverica je pobrala sve naše simpatije. Pritom rado zaboravljamo na njeno omiljeno jelo: ptičje mladunce. S prozora kancelarije svoje šumarske kuće mogu, između ostalog, da posmatram i takve pljačkaške pohode. Kad u proleće uz drvo počne da se penje neka veverica, u maloj koloniji drozdova, koji se gnezde u starim borovima kraj prilaznog puta, zavlada veliko uzbuđenje. Klepeću kljunovima i očajnički lepršaju oko drveća, pokušavajući da oteraju neželjenog gosta. Veverice su njihovi smrtni neprijatelji jer im mirno proždiru paperjaste ptičje, jednog po jednog. Čak i gnezda ušuškana u šupljem deblu mladuncima nude tek ograničenu zaštitu jer veverice svojim vitkim šapicama s dugim, ostrim kandžama vade navodno dobro zaštićene ptičje i iz šupljina u deblu.

Pa jesu li onda veverice dobre ili zle? Nisu ni jedno ni drugo. Čud prirode je htela da odgovaraju našim zaštitničkim instinktima, pa stoga kod nad izazivaju pozitivna osećanja. To nema nikakve veze s dobrotom niti s korisnošću. Druga strana medalje, ubijanje ptica pevačica koje takođe volimo, ne čini ih, međutim, ni zlim ni lošim. Životinje su naprosto gladne, a moraju da nahrane i svoje mladunce,

kojima je potrebno hranljivo majčino mleko. Kad bi veverice svoju potrebu za proteinima zadovoljavale gusenicama leptira kupusara, bili bismo baš oduševljeni. Tada bi nam emotivni bilans bio u potpunosti pozitivan jer te štetočine uništavaju povrće koje gajimo. Ali gusenice leptira kupusara su takođe životinjski mladunci, u ovom slučaju mladunci leptira. A to što slučajno vole baš povrće koje smo mi predvideli za svoju ishranu još ni izdaleka ne znači da ubijanje beba ovih leptirova predstavlja blagodan za prirodu.

Veverice ni najmanje ne zanima u koju kategoriju ih mi svrstavamo. Dovoljno posla im zadaje već i borba da u prirodi održe sebe i svoju vrstu, a pritom rade pre svega jedno: uživaju u životu. Ali vratimo se materinskoj ljubavi ovih malih, riđih vragolanki: mogu li one zaista da je osećaju? Ljubav koja je toliko jaka da se sopstveni život zanemaruje zbog života potomstva? Nije li to samo priliv hormona koji im kruže kroz vene i navode ih na brigu o mladuncima, za koju su unapred isprogramirane? Nauka je sklona da takve biološke procese svodi na prinudne mehanizme. Ali pre nego što veverice i ostale životinje spakujemo u jednu takvu, prilično trezvenu fioku, hajde da malo pogledamo materinsku ljubav kod ljudi. Šta se događa u telu majke dok drži svoje odojče u naručju? Da li je materinska ljubav urođena? Odgovor nauke glasi: i jeste i nije. Nije urođena ljubav, već samo preduslovi da se ona razvije. Neposredno pre porođaja luči se hormon oksitocin, koji omogućava stvaranje jakih veza. Pored toga, oslobađaju se i velike količine endorfina, koji ublažava bol i rasteruje strah. Ovaj koktel hormona ostaje u krvi i nakon porođaja, tako da će majka bebu koja dolazi na ovaj svet dočekati potpuno opuštena, pozitivno raspoložena.

Dojenje dalje podstiče proizvodnju oksitocina, pa veza između majke i deteta može još više da ojača. Slično je i s mnogim životinjskim vrstama, pa i s kozama koje moja porodica i ja držimo kraj svoje šumarske kuće (i one stvaraju oksitocin). Kod njih upoznavanje majke s jarićima počinje lizanjem sluzi kojom je novorođeno mladunče prekriveno. To učvršćuje vezu između majke, koja pritom nežno mekeće, i mladunčeta koje joj odgovara visokim, tankim glasićem, pri čemu uzajamno pamte svoje glasove.

Ali zlo i naopako ako to s čišćenjem jarenceta od sluzi ne ispadne kako treba! Kad dođe vreme da se ojure, životinje iz našeg malog stada smeštamo u zaseban boks, kako bi to mogle da obave na miru. Vrata ovog boksa malo su odignuta od tla, i kroz taj otvor je jednom prilikom iskliznulo jedno posebno sitno jarence čim je došlo na svet. Dok smo primetili problem, dragoceno vreme je prošlo, a sluz se već osušila. Uprkos svem našem trudu, majka to jare nije htela da prihvati, dakle kod nje više nije mogla da se javi materinska ljubav. I kod ljudi je često slično: ako su odojčad u bolnicama posle porođaja duže odvojena od majki, raste verovatnoća da će materinska ljubav izostati. Doduše, ne tako dramatično i u tako velikoj meri kao kod koza jer ljudi materinsku ljubav mogu i da nauče i nisu upućeni samo na hormone. U suprotnom uopšte ne bi bilo moguće usvajanje, pri kom se majke i deca koji se uopšte ne poznaju obično sreću tek više godina nakon rođenja.

Usvajanje zato predstavlja najbolji primer na kome možemo da proverimo da li se materinska ljubav uči ili je samo instinktivan refleks. Ali pre nego što se posvetimo tom pitanju, želeo bih da malo rasvetlimo i pitanje kakav je kvalitet instinkata.

Instinkti – manje vredna osećanja?

Često imam prilike da čujem da poređenje životinjskih osećanja s ljudskima nema smisla jer životinje, na kraju krajeva, uvek postupaju i osećaju instinktivno, a mi, nasuprot tome, svesno. Pre nego što se posvetimo pitanju da li je instinktivno postupanje manje vredno, hajde najpre da pogledamo šta su uopšte instinkti. Pod tim pojmom nauka podrazumeva postupke koji se odvijaju nesvesno, dakle ne podležu procesu mišljenja. Oni mogu biti genetski utvrđeni ili naučeni; zajedničko im je samo to da se odvijaju veoma brzo jer zaobilaze misaone procese u mozgu. Često se hormoni luče određenim povodom, recimo kad se neko naljuti, a zatim pokreću telesne reakcije. Jesu li, dakle, životinje biološki roboti s potpuno automatskim upravljanjem? Pre nego što o tome donesemo neki ishitren sud, trebalo bi da pogledamo sopstvenu vrstu. Ni mi nismo oslobođeni instinktivnog postupanja, naprotiv. Pomislimo samo na vrelu plotnu. Ako slučajno na nju spustimo ruku, munjevito ćemo je povući. Tome

ne prethodi nikakvo svesno razmišljanje tipa: „Ovde mi nešto čudno miriše na pečeno meso, a ruka me iznenađuje jako boli. Bolje bi mi bilo da je povučem.“ Ne, sve se događa potpuno automatski i bez svesne odluke. Instinkti, dakle, postoje i kod ljudi; pitanje je samo u kojoj meri određuju naš svakodnevni život.

Da bismo to malo rasvetlili, pozabavimo se najnovijim istraživanjima rada ljudskog mozga. Institut „Maks Plank“ iz Lajpciga objavio je u jednoj studiji iz 2008. zapanjujuće podatke. Pomoću magnetne rezonance, koja na kompjuteru može da prikaže aktivnost mozga, posmatrani su ispitanici koji su imali zadatak da donesu jednu odluku (hoće li dugme pritisnuti levom ili desnom rukom). Već i do sedam sekundi pre nego što su ispitanici svesno odlučili, na osnovu aktivnosti njihovog mozga jasno je moglo da se vidi do kakvog rezultata će doći. Postupak je, dakle, počinjao da se odvija dok su ispitanici još razmišljali šta da odluče. To znači da impuls za odluku nije davala njihova svest, već podsvest. Svest je, nekoliko sekundi kasnije, da tako kažemo, davala neku vrstu objašnjenja.

Pošto su istraživanja ovakvih procesa tek u začetku, još ne može da se kaže koliko procenata odluka se donosi na takav način, o kojim odlukama se radi i da li procesima koje određuje naša podsvest možemo i da se odupremo. Dovoljno zapanjujuće je ipak i to što takozvana slobodna volja višestruko kasni za stvarnošću. Ona, zapravo, daje samo neku vrstu opravdanja za naš uvredljivi ego, kome su takve potvrde potrebne da bi u svako doba mogao da se oseća kao gospodar situacije.¹

U mnogim slučajevima, dakle, glavnu reč vodi ona druga strana, naša podsvest. Koliko našeg ponašanja zaista

svesno određuje razum, naposljetku je svejedno jer možda i iznenađujuće visok udeo instinktivnih reakcija pokazuje samo sledeće: da doživljaj straha i tuge, sreće i radosti, neće biti pomućen zbog toga što je nastao instinktivno, već da to znači samo da to osećanje ne pokrećemo aktivno. Ali to nimalo ne umanjuje snagu osećanja.

Dosad je, naime, trebalo već da nam postane jasno da su osećanja jezik podsvesti, koja nam u svakodnevnom životu pomaže da se ne udavimo u poplavi informacija. Bol u ruci koju smo stavili na vrelu plotnu čini da reagujemo bez oklevanja. Osećaj sreće potkrepljuje pozitivne postupke, dok nas strah čuva od toga da svojim umom ne donesemo neku odluku koja bi mogla biti opasna. Samo malobrojni problemi koji zaista mogu i treba da se rešavaju razmišljanjem prodiru u svest, tako da ona može na miru da ih analizira.

Osećanja su, dakle, u principu povezana s podsvešću, a ne sa svešću. Ako životinje ne bi imale svest, to bi značilo samo da ne mogu da razmišljaju. Podsvešću, naprotiv, raspolaže svaka vrsta, a pošto ona mora da deluje i da upravlja postupcima, svaka životinja neminovno ima i osećanja. Instinktivna materinska ljubav, dakle, ne može nikako biti manje vredna jer neka druga vrsta materinske ljubavi uopšte i ne postoji. Jedina razlika između životinja i ljudi leži u tome što mi materinsku ljubav (i druga osećanja) možemo da pokrenemo i svesno – recimo u slučaju usvajanja. Tu ne može da postoji ona veza između roditelja i deteta koju porođaj automatski izaziva jer se prvi kontakt često uspostavlja tek mnogo kasnije. Uprkos tome, tokom vremena se i ovde javlja ona instinktivna materinska ljubav, uključujući i koktel hormona u krvi koji ide uz nju.

Jesmo li, dakle, time konačno pronašli jednu isključivo ljudsku emocionalnu oblast, u koju životinje nemaju pristupa? Pogledajmo još jednom naše veverice. Kanadski istraživači su dvadeset godina posmatrali njihove rođake na Jukonu. Studijom je bilo obuhvaćeno oko 7.000 životinja, a mada veverice žive kao usamljenici, zabeleženo je i pet slučajeva usvajanja. Uvek se, doduše, radilo o srodnim mladuncima veverica – veverice su odgajale samo svoje sestriće ili unuke, što njihovom altruizmu postavlja jasne granice. Čisto evolutivno gledano, to ima svojih prednosti jer se na taj način čuva i može dalje da se prenese sličan nasledni materijal.² Pored toga, pet slučajeva tokom dvadeset godina baš i nisu neki ubedljiv dokaz da su veverice u principu sklone usvajanju. Hajde, dakle, da pogledamo druge vrste.

Kako stoji stvar s psima? Pažnju štampe je 2012. godine privukla ženka francuskog buldoga po imenu Bebi, koja je živela u utočištu za divlje životinje u nemačkoj saveznoj pokrajini Brandenburg, u koje je jednoga dana doneseno šest mladunaca divlje svinje. Majku su im verovatno ubili lovci, a bez nje prugasti mališani ne bi imali ni najmanjih izgleda da opstanu u divljini. Na imanju na kome se nalazio azil za divlje životinje prasići su, međutim, dobili kalorično mleko – i ljubav. Mleko je došlo iz bočica iz kojih su ih dobrovoljci u azilu hranili, dok im je ljubav i toplinu pružila Bebi. Ženka buldoga odmah je usvojila celo leglo i pustila prasiće da spavaju ušuškani kraj nje. I preko dana je, međutim, budno motrila na njih.³ Da li je to pravo usvajanje? Bebi, doduše, nije došla prasiće, ali ni ljudi ne doje usvojenu decu. Postoje, međutim, i izveštaji o psima, poput keruše Jeti sa Kube, koji su činili

čak i to. Ovoj keruši su oduzeta sva štenad osim jednog, tako da je imala veliki višak mleka. Pošto su u isto vreme potomstvo imale i neke svinje s imanja, Jeti je usvojila čak četrnaest prasića, mada su im majke bile žive. Prasići su svoju novu mamu pratili svuda po imanju, a pre svega: ona ih je i dojila.⁴ Je li to bio svesni oblik usvajanja? Ili je Jeti samo imala višak materinskih osećanja, koja je naprosto prebacila na prasad? Ova pitanja bismo mogli da postavimo i kad je reč o usvajanju kod ljudi, kod kojih jaka osećanja takođe traže i nalaze svoj cilj. Čak i držanje pasa i drugih kućnih ljubimaca može da se uporedi s usvajanjem između različitih životinjskih vrsta – neke od ovih četvoronožaca, naposletku, u ljudske zajednice primaju kao skoro punopravne članove porodice.

Ima, međutim, i drugih slučajeva, kod kojih pokretač nikako nije mogao biti višak mleka, ili priliv hormona. Dirljiv primer za to predstavlja vrana Mozes, čiju priču ćemo ubrzo ispričati. Pticama koje izgube leglo priroda pruža novu priliku da ostvare svoj osujećeni nagon: mogu naprosto opet da počnu iz početka, da snesu i izlegu nova jaja. To, dakle, znači da pogotovo usamljena vrana bez partnera, poput Mozes, ne bi imala nikakvog povoda da usvaja druge životinje. Mozes je, štaviše, za usvajanje izabrala životinju koja joj je potencijalni neprijatelj – domaću mačku. Mora se priznati da je maca bila još sasvim mala, a uz to i prilično bespomoćna jer je očigledno izgubila majku i dugo nije ništa jela. Životinja je u takvom stanju zalutala u baštu En i Valija Kolita, bračnog para koji je živeo u kućici u Nort Atlborou, u američkoj saveznoj državi Masačusetsu, i koji se otada nagledao zapanjujućih stvari. Mačetu se, naime, odmah pridružila vrana, koja ga

je očigledno štitila. Ptica je malo siroče hranila glistama i bubama, a ni Kolutovi, naravno, nisu sedeli skrštenih ruku, već su i sami nahranili mačence. Čak i kad je patuljasti tigar odrastao, prijateljstvo između njega i vrane nije prestalo, sve dok ptica pet godina kasnije nije nestala s imanja.⁵

Ali vratimo se još jednom instinktima. Bez obzira da li je materinska ljubav izazvana ovakvim zapovestima podsvesti ili svesnim razmišljanjem, smatram da tu nema nikakve kvalitativne razlike. Na kraju krajeva, osećanje (!) je u oba slučaja isto. Sigurno je da se kod ljudi javlja oboje, pri čemu hormonima pokrenuti instinkt verovatno predstavlja češću varijantu. Čak i ako životinje materinsku ljubav ne mogu da izazovu svesno (a usvajanje mladunaca potpuno drugačije vrste bi i tu trebalo da nas navede da se zamislimo), ipak ostaje onaj podsvesni način, koji je u najmanju ruku jednako lep i intenzivan. Veverica koja je po vreloom letnjem danu preko travnjaka nosila svoju bebu obmotanu oko vrata činila je to iz duboke ljubavi – i to ovaj doživljaj u mom sećanju čini utoliko lepšim.